

Latvijas Lauku telpas attīstība un tās izaicinājumi

Pēc administratīvās reformas Latvijas lauku telpa klāj 99% valsts teritorijas.

Latvijas lauku telpu pašlaik faktiski veido 110 novadi, kuri pārklāj 99 % valsts teritorijas, un tajos dzīvo 49 % mūsu zemes iedzīvotāju.

Lauku telpā izteikti un pastāvīgi vērojama depopulācija.

Tikai Pierīgas tuvumā izvietotajos 20 novados laika posmā no 2006. līdz 2010. gadam bijis iedzīvotāju skaita palielinājums – dažos novados pieaugumam pat pārsniedzot 25 %. Visos pārējos Latvijas novados ir izteikta iedzīvotāju skaita samazināšanās tendence – līdz pat par 15 % piecu gadu laikā.

Apstākļos, kad jau tagad daudzu Latvijas novadu apdzīvotības blīvums ir mazāks par 10 cilvēkiem uz km², šo procesu attīstība līdz ar darbavietu skaitu samazinājumu (un 2007.-2009. gados tas bija 80 tūkstoši) skaidri demonstrē izteiktas lauku teritoriju sociālekonomiskās depopulācijas tendences.

Līdz ar depopulāciju lauku telpā samazinās pakalpojumu pieejamība tajā palikušajiem iedzīvotājiem – pakalpojumu sniegšanas vietas attālinās un tie kļūst dārgāki

Līdz ar lauku iedzīvotāju skaita samazināšanos un arī valsts budžeta resursu samazināšanos teritorijas infrastruktūras – veselības, transporta (ceļu uzturēšana un sabiedriskais transports), izglītības – atbalstīšanai, būtiski samazinās lauku iedzīvotāju mobilitāte ar sabiedrisko transportu, bet nodokļu pieaugums papildus sadārdzina mobilitāti ar individuālajiem transporta resursiem.

Latvijas lauku telpā nodarbinātībā joprojām dominē zemkopības nozares.

Latvijas novados bez pilsētām - reģionālajiem attīstības centriem lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība rada 35% no visām darbavietām, un ievērojamu daļu arī no 14 % apstrādes rūpniecībā strādājošajiem nodrošina šo nozaru produktu pārstrāde.

Zemkopības un tās produktu pārstrādes nozarēs vēl ir zema darba produktivitāte, tomēr tā pakāpeniski palielinās, vienlaikus samazinoties nozarēs strādājošo skaitam.

Lauksaimniecībā strādājošo ļaužu radītā pievienotā vērtība ir mazāka par 40 % no ES vidējā rādītāja. Ja šodien Latvijas lauksaimnieki gribētu pelnīt kā ES vidēji – atalgojuma fonds 1,3 reizes pārsniegtu produkcijas kopvērtību. Arī pārtikas industrijā darbinieku atalgojums ir gandrīz 4 reizes zemāks kā ES vidēji. Visās šajās nozarēs kopā desmitgades laikā strādājošo skaits pie līdzšinējām tendencēm var sarukt 3 reizes.

Lauksaimniecības zemes, zivju un meža resursi ir ierobežoti. Tomēr vismaz katrs 4.tais lauksaimniecības zemes ha pašlaik netiek produktīvi izmantots.

Kaut Latvijas rīcībā esošie lauksaimniecības zemes, mežu un arī zivju resursi dabā vēl var sniegt papildus izejvielu saimnieciskās darbības attīstībai, to pieauguma iespējas būtiski ierobežo dabas faktori. Tomēr no 2,3 milj. reģistrētiem LIZ ha produktīvā ražošanā pašlaik, pēc CSP datiem izmanto vien 1,4 miljonus – mazāk kā 2/3.

Latvijā tomēr var būtiski palielināt agro nozaru produkcijas apjomus un pievienoto vērtību, iesaistot produktīvā aprītē pašlaik neizmantotos resursus un pagarinot vērtības pievienošanas ķēdi.

Papildus produkciju (pievienoto vērtību) var gūt vienīgi pagarinot vērtības pievienošanas ķēdi Latvijas tautsaimniecības ietvaros, mazinot ne- vai maz-apstrādātas izejvielas eksportu. Privātuzņēmējiem un valstij kopīgiem spēkiem mērķtiecīgi ietekmējot attīstības procesu, un iesaistot produktīvā aprītē vairumu pieejamo dabas resursu var panākt produkcijas apjomu vairāk kā divkārtēju izaugsmi meža nozarē, pusotrkārtīgu zivsaimniecības nozarē, un gandrīz tikpat arī lauksaimniecības un pārtikas ražošanā.

Tradicionālās agro nozares – lauksaimniecība, zivsaimniecība, pārtikas ražošana un meža nozare ir liels slēptā bezdarba avots

Pat veicot vairumu pašlaik redzamo šo nozaru izaugsmes un efektivitātes paaugstināšanas pasākumu, var vērtēt, ka desmitgades laikā no agro nozaru primārās sfēras aizies 45 tūkstoši jeb 60% tajā pašlaik strādājošo. Bet bez mērķtiecīgas rīcības šis skaits var pārsniegt 55 tūkstošus jeb 70 %.

Agro nozaru nodarbinātības samazināšanās – arī pārējās nodarbinātības samazināšanās riska avots.

Var vērtēt, ka pašlaik katrs reālajā preču un pakalpojumu ražošanā strādājošais laukos rada pamatu vēl 1 strādājošajam pakalpojumu, valsts pārvaldes un tirdzniecības jomās. Līdz ar to- kopējais tālākās lauku telpas depopulācijas risks ir līdz pat 40 %- ja lauku telpā nerodas jaunas darbvietas preču un pakalpojumu ražošanas nozarēs, kas varētu uzņemt no agro nozarēm aizgājušos.

Nodarbinātības samazināšanās Latvijas lauku telpā samazināšanās ietekme var būt katastrofāla

Šāda strādājošos skaita samazināšanās ietekmi uz Latvijas kopējo un, īpaši – lauku, apdzīvotības struktūru šodien pat nav iespējams novērtēt, bet izpausmes formas ir:

- darbvieta skaits mazinās un pieejamība attālinās;
- pakalpojumu sniegšanas un socializēšanās centri attālinās;
- lauku telpas apdzīvotības vietas vairs nespēj pildīt pat 2 no 3 pilnvērtīgas apdzīvotās vietas pamatfunkcijām – dzīvotne, darbvieta, socializēšanās. Paliek vien dzīvotne, kas samazinātas un sadārdzinātas mobilitātes apstākļos arī var būt izzūdoša.

Lauku telpas apdzīvotības nākotnei svarīgie politiskie lēmumi:

- Vai tiks veiktas mērķtiecīgas valsts un privātā biznesa rīcības agro resursu pilnvērtīgākai izmantošanai – izejvielas masas ieguves palielināšanai un vērtības pievienošanas ķēdes pagarināšanai Latvijas ekonomikā?
- Vai tiks veicināta produktīvu darbvieta rašanās preču un pakalpojumu ražošanas sfērās lauku telpā dzīvojošo cilvēku normālas ikdienas sniedzamības rādiusā?
 - Investīciju piesaiste preču un pakalpojumu ražošanas sfērās;
 - Laukos dzīvojošo darbspējīgo cilvēku pārkvalificēšana;
 - Atbalsts MVU tirgus spēkam
- Vai tiks veidota valsts un citu publisko pakalpojumu pieejamības saglabāšanas un uzlabošanas pasākumu komplekss lauku telpas apdzīvotības pamatstruktūras saglabāšanai?
 - veselība,
 - izglītība,
 - kultūra un sports,
 - publiskā pārvalde,
 - transporta komunikācijas

Jautājumi sabiedrībai:

- Vai lauku sociālekonomiskā apdzīvotība ir Latvijas sabiedrības vērtība?
- Vai sabiedrība piekrīt novirzīt papildus resursu infrastruktūras un pakalpojumu pieejamībai lauku apvidos?

Sabiedrības izvēle un politiku lēmumi - lauku nākotnes reālais pamats